

Tere Vadén

Tervetuloa ja tervemenoa

Slavoj Žižek, *Tervetuloa reaalisen autiomaahan*.

Suomentanut Janne Kurki. Sisältää Kurjen esseen ”Slavoj Žižek – Hollywoodista Irakiin ja Marxista Lacaniin”. Apeiron Kirjat, Helsinki 2004. 209 s.

Tervetuloa reaalisen autiomaahan sisältää viisi Žižekin esseitä, jotka on kirjoitettu syyskuun 11. 2001 terrori-iskujen johdosta hyvin pian niiden jälkeen. Englanninkielisenä kokoelma ilmestyi iskujen ensimmäisenä vuosipäivänä yhdessä Jean Baudrillardin ja Paul Virilion samaa aihetta koskevien kirjojen kanssa Verson kustantamana.

Žižek tunnetaan nopeana tekstitehtaana – nythän hän on jo julkaissut kirjan *The Borrowed Kettle* Irakin sodastakin – ja tehokkaana oman tekstinsä ja ajatustensa kierättäjänä. Samat vitsit ja tutuin esimerkein höystetyt argumentit tulevat esiin nettikolumneissa, haastattelussa, artikkeleissa ja kirjoissa. Tämä kokoelma ei tee poikkeusta. Lukija on tunnistavanaan aikaisemmin lukemiaan kappaleita ja pätkiä sieltä täältä. Esheet eivät muodosta yhtenäistä kokonaisuutta, vaan tempoilivat alituisen yhtäälle jos toisaallekin. Aina kuitenkin palataan terroriin, sen seurauksiin, reaktioiden ja vastareaktioiden ajatuksiin, ideologioihin ja psykologioihin.

Ensimmäisessä esseessä, ”Reaalisen intohimot, kaltaisuuden intohimot”, Žižek käsittelee iskujen kehystä, tilannetta, johon ne iskeytyivät. Katastrofielokuvien ja *The Matrixin* kaltaisten maailman virtuaalisoitumista kuvastavien elokuvien vyöryyn viitaten Žižek kysyy: ”On helppo selittää se tosiasia, että köyhät ihmiset ympäri maailman uneksivat amerikkalaisiksi tulemisesta, mutta entäpä hyvin toimeentulevat, hyvinvointinsa liikkumattomaksi tekemät amerikkalaiset, mistä he uneksivat?

Globaalista katastrofista, joka pirstoisi heidän elämänsä. Miksi?” (53). Siis miksi rakennukset ja maapallot räjähtelivät elokuvakankailla tiheään tahtiin jo ennen iskuja? Miksi niin monta elokuvaa, levyntaketta ja kirjaa joutui hyllylle iskujen jälkimaininkeissa, koska ne olivat liian lähellä tapahtunutta? Mikä kestämaton todellisuus oli tehtävä fantastiseksi noiden elokuvien avulla? Žižek kaivaa vastauksia lacanilaisen psykoterapian avulla. Hänen mukaansa olisi virhe ajatella, että iskuissa todellisuus, Lacanin termein reaalinen, olisi särkenyt silkoisen kuvitelman hyvinvointitodellisuudesta hajalle. Pikemminkin iskuissa kuvitelma, fantasia, joka meillä jo oli, otti paikkansa todellisuuden osana.

Terrorismia vastaan?

Kokoelman kantava ajatus, jos sellaista on, lausutaan alkuperäislaituksen takakannessa. Žižekin mukaan terrori-iskujen myötä Yhdysvalloille tarjoutui mahdollisuus tarkastella ympäröivää maailmaa ja omaa rooliaan siinä. Sen sijaan että olisi tarttunut tähän mahdollisuuteen, Yhdysvallat käytti tilannetta hyväkseen jättääkseen kaiken vastuun ja syiden pohdinnan taakseen: ”Me olemme uhreja!” Terrorismin sosiaalisia, ekonomisia tai poliittisia syitä ei pidä pohtia, koska tekijät ovat niin hulluja, että ovat valmiita itsemurhaiskuihin. Sitä paitsi, jos et ole meidän puolellamme, olet meitä vastaan! Tätä polarisaation logiikkaa Žižek haluaa vastustaa. Sillä mikä olisikaan luonnollisempaa ja it-

sestäänselvempää, kuin kokoontua länsimaisten arvojen äärelle, Yhdysvalloissa amerikkalaisuuden äärelle, lipun ympärille? Žižek väittää, että juuri tällaisen mahdollisimman luonnollisen ja refleksiomaisen teon kätkössä piilee suurin määrä ideologiaa. Mitä on tuo amerikkalaisuus? Mitä puolustamme, kun puolustamme vapauttamme? ”Luonnollinen” reaktio kääntyä yhteisyyden ja kovuuden symbolien puoleen onkin itse asiassa hämäräperäinen.

Eikö jotain kummallista katkeydy myös yleiseen tapaan kutsua terrori-iskuja nimellä 9/11 sen sijaan, että puhuttaisiin New Yorkin, Pentagonin ja Pennsylvanian iskuista tai WTC-iskuista? Onko ajankohta, yhdeksäs syyskuuta, todella merkittävin iskuja kuvaava luonteenpiirre, vaikka siihen lisättäisiin vielä vuosi 2001? Eikö ajan sijaan sittenkin paikka, Yhdysvallat, ollut iskujen merkittävin ominaisuus ja muutosvoima? Kuten Noam Chomsky jaksaa korostaa, kyseiset teot olivat ensimmäinen kerta, kun kolonialisoitu maailma iski kolonialisoijaansa. Tässä paikka lasketaan, ajalla ei ole niin väliä. Temporaalisen ulottuvuuden hämäävyyttä korostaa omalla omituisella tavallaan puhe terrorismin vastaisesta sodasta, jolla on alku, mutta ei loppua. Mikä on se aikakausi, jota määrittää sota terrorismia vastaan? Ja mitä on ajateltava siitä, että parhaimpien ennustusten joukossa tätä ajallista ulottuvuutta koskien ovat olleet bin Ladenin lausunnot? Hän sanoi saman tien, että taistelu tulee olemaan pitkä, ehkä yhtä pitkä kuin Neuvostoliittoa vastaan, mutta samaan tapaan myös

Yhdysvallat tullaan vuodattamaan taloudellisesti kuiviin. Entä jos hän tietää, mistä puhuu? Mitä silloin on ajateltava Yhdysvaltain päätäpahkaisuudesta kampanjasta Afganistanissa ja Irakissa?

Erityinen tarkastelun ja pilkan paikka Žižekillä onkin varattuna ”terrorismin vastaiselle sodalle” silloin, kun se kääntyy itse itseään vastaan. Miten demokratiaa voidaan puolustaa sallimalla kidutus? Miten länsimaisia arvoja kohotetaan polkemalla kansalaisoikeuksia? Miten oikeusvaltio versoo Guantanamoa? Žižek olettaa, että näissä demokratiaa polkevista demokratian puolustuksissa paljastuu demokratiaa ja vapautta vaalivan superegon pimeä ja väistämätön alapuoli, se perverssi nautinto, joka ylläpitää kurin ja järjestyksen sanomaa ja ”vahvojen johtajien” kaipuuta. Jos jo Platonin mainitsemalla tavalla barbaria tarkoittaa ajatusta ja käytäntöä, jossa kuningas on lain yläpuolella, on ”terrorismin vastaiselle sodalle” helppo antaa nimi.

Žižekin mukaan edistyksellisen ajattelun on huomattava, että todellinen uhka eivät ole ”irrationaaliset fanaatikot”, esiintyivät nämä sitten missä kaavussa hyvänsä, kummalla puolella aittaa tahansa. Todellinen uhka hänen mukaansa ovat ”rationaaliset strategit” fanaatikkojen takana tai sisällä. Žižekin mukaan sodalla terrorismia vastaan on kyllä kohde, eikä tuo kohde ole epämääräinen ja aina uudelleen määrittyvä ulkoinen uhka. Kohde olemme me: mahdollisuus, että päättäväsysteemme horjuu, kovuutemme murenee, moraalisuus rapistuu, emmekä enää juokse ”liberaalidemokraattisen konsensuksemme” – kuten Žižek sitä kutsuu – perässä. Žižek viittaa useamman kerran ajatukseen, että sota terroria vastaan on eräänlainen heikkouden osoitus, ”liberaalidemokraattisen konsensuksen” alkavan murtumisen merkki. Kokoelman toisessa esseessä ”Uudelleenomaksumisia: Mullah Omarin oppitunti” Žižek kirjoittaa: ”Amerikan hyökkäyksen Afganistaniin naurettavuus todistaa juuri tästä: jos maailman suurin valta pommittaa yhtä köyhimmistä maista,

jossa maanviljelijät tuskin pysyvät hengissä hedelmättömillä rinteillään, eikö tämä ole äärimmäinen tapaus impotentista *acting outista*, tunteidensa esiintuomisesta toimimalla?” (72). Hyökkäykset ja sota eivät ole heikkouden merkki vain merkityksessä ”sisäisten ongelmien uhatessa, etsi ulkoinen vihollinen” vaan myös merkityksessä ”emme enää tiedä mitä tehdä”. Vanha satiirikko Kurt Vonnegut vertasi taannoin kolumnissaan¹ Yhdysvaltoja ja koko länsimaailmaa aineriippuvaiseen henkilöön, joka huomaa, että aineen saatavuus alkaa loppua. Rikoskierre tiivistyy, teot muuttuvat epätoivoisemmiksi, sokeammiksi, ankarammiksi, tehokkaammiksi. Ja mikä onkaan aine, josta olemme riippuvaisia, ja jonka loppu on näkyvissä?

Entä mitä kuuluu Afganistaniin? Kuka tietää? Joulun alla televisiossa näytettiin pieni pätkä amerikkalaisten sotilaiden joulunvietosta jossakin tuolla karun kauniilla ”rinteellä”. Maastounivormuiset sotilaat, miehet ja naiset, hurrasivat innoissaan wrestling-kehän ympärillä. Kehässä tehokkaan ja treenatun näköinen myös maastounivormuinen titaani tappeli näytösottelua vastustajanaan – joulupukki. Yläosattomissa näytti olevan paitsi painijoita, myös nyrkkeilyotteluista tuttuja kehätyttöjä. Meininki oli kova. Talebanien kampanja räjäyttää ikaikaiset Buddhan patsaat oli kamala. Ehkä amerikkalaisten sotilaiden joulunvietotapa on sitten hiukan vähemmän kamala. Voi olla, että kumpikaan, talebanit ja amerikkalaisotilaat, eivät olekaan postmoderneja subjekteja, vaan todella pitävät siitä, mitä tekevät. Netissäkin kiertelevät amerikkalaissotilaiden silmittömät rock-tappo-videot Irakista eivät enää Abu Ghraibin kuvien tapaan ole puolitahallinen paljastus, vaan kokotahallinen julistus. Hangessa unhoittuneena lapsen vieressä ovat niin sanottujen länsimaisten arvojen rippeet.

Muotifilosofi

Onko Žižek sitten muotifilosofi? Kyllä, mutta entä sitten? Vaikka Žižekin vyörytystä seurattaessa välillä

hengästyy, ärsyyntyy, ehkä tynnäytyykin, samalla kuitenkin myös innostuu, kiinnostuu ja tulee uteli-aaksi. Žižek ei näissä esseissään anna paljoa painoa öljyargumenteille, ja kiinnittää marxilaisviritteiseksi teoreetikoksi muutenkin sangen vähän huomiota taloudellisiin kysymyksiin. Ehkä ne ovat liian itsestäänselviä. Esheet liikkuvat pääosin ideologiakritiikin ja psykoanalyysin teemoissa, ja käyvät tämän tästä läpi klassisia filosofisia kysymyksiä, kuten etiikan luonnetta ja teon käsitettä. Žižek kirjoittaa vapautuneesti ja hänen rekisterinsä on laaja. Jos lukijalle jääkin välillä kalvava huoli kirjoittajan omien rakentavien ehdotusten puutteesta, ei kai sitäkään pidä pelästyä vaan tervehtiä ilolla.

Kurjen johdantoosessa on hyödyllinen katsaus Žižekiin henkilönä ja hänen ajattelunsa taustaan. Erityisen käyttökelpoinen on silmäys lacanilaisen ajattelun kiemuroihin, joita Kurki meille vihkiytymättömille selventää jopa kaaviokuvan avulla. Mainiota! Apeiron on viime vuonna julkaissut myös Žižek-klassikon *Ideologian ylevä objekti*, ja *Tervetuloa reaalisen autiomaahan* -käännöksen ajankohtaisuutta kotikielellemme on syytä kiittää.

Viitteet

1. Kurt Vonnegut, ”Cold Turkey”, In *These Times*, 10. toukokuuta 2004. <http://www.inthesetimes.com/site/main/article/733/> (noudettu 8.1. 2006)